

I morgen er det 50 år siden tyske offiserer igangsatte sitt attentat mot Hitler. I en dobbeltkronikk gjennomgår den svenske historikeren Bengt Hørnlund det mislykte kuppet. I dag: Bomben mot Hitler, i morgen: Kupp i Paris.

Bomben mot Hitler (I)

106297

Bengt Hørnlund
historiker

**Blant alle de 50-årsminne-
ne som «feires» – med hovedvekten lagt på D-dagen i juni og befrielsen av Paris i august – fram til avslutningen av krigen i Europa og senere i Asia, finnes det mange hendelser som vi får et dyper innblikk i etter hvert som de hemmeligstemplede papirer frigis.**

En meget omstridt del av dette, som er relativt ukjent utenfor Tysklands grenser, er motstanden mot Hitlers terrorregime blant tyskerne selv.

Allerede på et tidlig tidspunkt viste det seg at politiske, religiøse og demokratiske grupper savnet enhver mulighet til å oppnå virkelige resultater. Man innså snart at den eneste organisasjon som var tilstrekkelig sterk, var die Wehrmacht. Men den tyske krigsmakten var jo bygget opp av nazi-regimet, og i alle fall var flyvåpenet og marinen gjennomsyret av nasjonalsosialistisk tankegang. På den annen side fantes det innen det høyere offiserskorps andre grupper, sterkt representert av adelen. Mange hadde en solid kulturell bakgrunn og en idealistisk pliktfølelse og fedrelandskjærlighet. Man skal merke seg at bare en liten del av disse var motstandere av krigen, mens de derimot var sterkt kritiske til tidspunktet for, og omfanget av, den krig som Hitler utløste for å skaffe «Lebensraum» og verdensherredømme.

Ledelsen og ansvaret lå hos en gruppe fremstående militære i kretsen omkring den tidligere generalstabssjef Beck, et antall frontoffiserer og ikke minst hos generalstaben og ledelsen for reservarmeen i Berlin med generaloberst Olbricht og stabssjef Claus von Stauffenberg. De var kunnskapsrike og pliktoppfylgende offiserer og fremstående humanister. De var derimot ikke erfarne revolusjonære konspiratører, og deres agerande var ofte helt håpløst inkompetent og amatørmessig.

Etter at den vestallierte invasjonen i Normandie hadde lyktes og russernes offensiv i øst ble stadig mer fremgangsrik, forsto kuppmennene at det hastet med å gjennomføre aksjonen om det skulle finnes noen som helst mulighet for å nå fram med en forhandlingsløsning med de allierte. Hensikten med et kupp var selvsagt å redde landet og gjøre slutt på krigen. Oberst Stauffenberg,

generaloberst Beck, tidligere borgermester i Köln, Goerdeler, og feltmarskalkene Witsleben og Rommel var nå de ledende.

Den 17. juli ble Rommel hardt såret etter beskytning av et alliert jagerfly. Hans fravær på det kritiske tidspunkt kan ha hatt en helt avgjørende betydning for gjennomføringen av kuppet.

Gruppen besluttet å sette i gang kuppet den 20. juli, da von Stauffenberg skulle delta i lederkonferansen i hovedkvarteret.

De trodde Hitler var drept

Som forberedelse til kuppet var det utarbeidet en plan for vaktøvertakelse i Berlin under kodenavnet «Walküre». Offisielt skulle «Walküre» tas i bruk for å nedkjempe et eventuelt forsøk på maktøvertakelse av krigsfanger, tvangsarbeidere eller andre opposisjonelle.

Attentatet skulle gjennomføres i Hitlers hovedkvarter, det såkalte Wolfsschanze som lå isolert ute i Rastenburg i Øst-Preußen. Wolfsschanze var ekstremt godt overvåket, og den eneste veie de sammensvorne som hadde mulighet til å komme i nærheten av «der Führer» medførende en bombe, var oberst Stauffenberg. Den 20. juli var han innkalt til Wolfsschanze for å orientere Hitler om reservarmeen sine stilling. De sammensvorne bestemte seg for å sette i gang kupp-planene under dette møtet, selv om riksmarskalk Göring og propagandaminister Goebbels ikke skulle være til stede.

På formiddagen ankom Stauffenberg med bomben og en adjutant (som var med i sammensvergelsen), til Wolfsschanze. Bomben var et engelsk sabotasjevern med kjemisk detonator. Stauffenberg var blitt hardt skadet ved fronten i Nord-Afrika, hadde mistet et øye, den høyre hånden til albuen samt tommelen og langfingeren på venstre hånd. Han hadde med seg en tang for å knuse ampullen som etter ti minutter skulle utløse sprengladningen.

Stauffenberg går inn i konferanserommet og plasserer sin dokumentmappe med bomben ved bordenden på Hitlers side. Han unnskylder seg med at han ventet en telefon fra Berlin, og går ut.

Bomben eksploderer, og han ser kroppen bli kastet ut av barakken (på grunn av ombyggingsarbeider ble konferansen ikke holdt i det vanlige tilfluktsrommet, da ville trolig alle tilstedeværende blitt drept). Stauffenberg stiger inn i sin bil, drar til flyplassen og flyr til Berlin, overbevist om at Hitler er død.

På grunn av kommunikasjonssvikt vet de sammensvorne i Berlin ingen ting, og ingen ting blir heller gjort før Stauffenberg er kommet tilbake.

OBERST STAUFFENBERG var offiseren som plasserte bomben foran Hitler 20. juli 1944 – og som trodde han hadde drept Føreren.

Endelig utsendes startsignalene, og militæraksjonen starter. Den gjennomføres dilettantmessig. Det dreier seg virkelig om amatører, og alt som kan mislykkes går galt; en tragikomedie utspilles i Berlin.

En tragikomedie med katastrofal utgang. Når dagen er omme er kuppet definitivt slått ned, Hitler er bare blitt lett skadet, i hvert fall fysisk. SS har makten i Berlin med Goebbels som leder, og utrenskningen av kupp-makerne er i full gang.

Generaloberst Beck fikk mulighet til å begå selvmord. Han skjøt seg to gan-

ger i hodet – overlevde – og fikk nådeskuddet av en underoffiser, von Stauffenberg, general Olbricht, adjutanten v. Haefthen og oberst Mertz ble henrettet på gårdsplassen til stabbygningen.

Mens alt som kunne gå galt gikk galt, både i Berlin og i Wolfsschanze, var utviklingen en helt annen i den militært sett viktigste delen av kuppet, nemlig i Frankrike hvor de allierte øvet et sterkt press fra brohodet i Normandie, og hvor et sammenbrudd for den tyske arméen i området var uunngåelig og nær forestående.

Om dette i morgen.

Dagbladet Akersgt. 49, Oslo. POSTADRESSE: postboks 1184 Sentrum, 0107 Oslo

SENTRALBORD 22 31 06 00:

Kl. 07.30-24.00, søndag 17.00-23.00.
Direkte linjer når sentralbordet er stengt:
Sentralredaksjonen 22 31 07 42, Vaktstjef
22 31 07 81, Utenriksredaksjon 22 31 07 72, Spor-
ten 22 31 07 98, Diktafon 22 31 07 92, Setterifaktor
22 31 07 51, 22 31 07 22.
Resepsjon 22 31 08 88.
Telegramadr.: Dagbladet, Oslo. Teleks 71020

DIREKTE TELEFONER:

Tipstelefonen 22 20 00 00
Telefaks: 22 31 09 25
Løssalg 22 42 95 48 / 22 31 09 70
Redaksjonen 22 31 06 05
Produksjonen 22 31 05 05
Annonseavdelingen 22 31 06 08
Administrasjonen 22 31 06 08
Økonomiavdelingen 22 31 06 06
Telefoto Digitalt: 22 31 06 04 / 22 31 06 09
Analogt: 050 30 679

Kjørekontoret
(02.00-14.00, lörd. -11.00) 67 97 33 19
Løssalg 22 31 05 11
Distribusjon 67 97 33 19
Dagbladsentralen 22 42 85 67
K/S A/S Dagblad-Trykk, Lorenskog 67 97 33 16
Abonnentservice 67 97 33 16

UTLANDET:
Brussel: RueBelliard 199, Brussel 1040.
Tlf.: 095-322-230 7414
Telefaks: 095-322-230 7355
Journalist: Morten Strand

New York: c/o New York Newsday, Two Park Avenue,
N.Y. 10016, USA
Tlf.: 095-1 212 532 6894
Telefaks: 095-1 212 532 6932
Journalist: John Arne Markussen,
tlf. privat: 095-1 212 355 2557
Faks privat: 095-1 212 759 2558
London: 13 Marlborough Road, Ealing, London W5,
England. Journalist: Jan Tystad.
Tlf.: 095-44 81 567 76 29
Telefaks: 095-44 81 840 68 13
København: Dagbladet BT, Kr. Bernikowsgade 6, DK-1147

Den svenske historikeren Bengt Hørnlund gjennomgår attentatet mot Hitler. I går om hendelsene i Berlin. I dag – på 50-årsdagen – kuppet i Paris.

Bomben mot Hitler (II)

Bengt Hørnlund
historiker

Da generalguvernøren i Frankrike, generaloberst Heinrich v. Stülpnagel mottok kodemeldingen om at Hitler var død, startet han den meget vel planlagte aksjonen mot Gestapo og SD (sikkerhetstjenesten) i Paris.

De tropper som var engasjert gikk til verket med en betydelig entusiasme. Da kommandanten i Paris, general v. Boineburg, spurte en av soldatene hva han mente om aksjonen, fikk han til svar: «Endelig får vi gå løs på de svarte svina. Da vår vi snart fred og ro.»

Som årsak til arrestasjonene ble det oppgitt at Himmler og sikkerhetstjenesten hadde gjort statskupp i Tyskland, og denne forklaring ble tydeligvis godtatt. Det rådet forøvrig et sterkt motsetningsforhold mellom armeens menn og «de svarte» (Gestapo og Sicherheitsdienst). Ordren var at alt menneske som tilhørte SD og Gestapo skulle arresteres, i nødtilfelle skulle skytevåpen anvendes.

Aksjonen ble gjennomført i perfekt orden. «Wie auf ein Schnur», kommenterte en av de deltagende offiserer.

Fangene, som ikke i et eneste tilfelle gjorde motstand, ble ført med ventende lastebiler til Fresne-fengselet, som delvis var tømt på forhånd, og andre til kassematene i det gamle «Porte de l'Est» i St. Denis.

Da generalmajor Brehmer kom til SD-sjefen, gruppefører Obergs rom, fant han denne i telefonens samtale med

det tyske utenriksdepartementets representant i Frankrike, Otto Abetz. En opprørt Oberg spurte hva som sto på, og fikk til svar at SS hadde gjennomført et kupp i Berlin og at han selv var arrestert. Oberg lot seg stille føre bort. Samtidig ble den øvrige SD-ledelsen arrestert i sitt hovedkvarter ved Avenue Foch. Slik ble hele ledelsen for sikkerhetstjenesten i Frankrike uskadeliggjort i løpet av noen minutter.

Man lyktes likevel ikke å få tak i samtlige. Noen yngre medlemmer av SD klarte å ta seg ut i hagen og unnslapp. De fikk kontakt med sjefen for 12. SS-panserdivisjon «Hitlerjugend», som forsøkte å kontakte Berlin. Men i Paris rådet full forvirring, og det tok to timer før det lyktes SS å få forbindelse med Berlin.

Ved midnatt var 1200 Gestapo-folk bak lås og slå, og ved morgengry skulle en stamrett samles og avsi dommen «skyldig» eller «ikke skyldig» over dem.

I det hele tatt hadde motstandskreftene innen hæren lykket totalt, intet blod var gått til spille, og det så ut til at det fantes muligheter for en helt ny tysk frihet.

Ennå ante ingen hvilken skjebne som ventet kuppmakerne. På denne tid inntraff to katastrofer for de revolterende: Dels sendte radioen en usedvanlig hatfull og aggressiv tale av Hitler som klart beviste at han var i live, og dels hadde feltmarskalk Kluge igjen kommet inn på scenen og tatt stilling mot kuppet ettersom Hitler overlevde. Han kom med følgende kommentar: «Ja, wenn das Schwein tot wäre.» Han tilkalte Stülpnagel og avskjediget ham som guvernør på stående fot. Han ble beordret til først å frigi fangene og siden trekke seg tilbake til husarrest. Etter en konferanse med sine medarbeidere gav Stülpnagel opp kampen og gav ordre om umiddelbar frigivelse av fangene.

Deretter ble det – med overraskende suksess – innledet et forsøk på å redde hva som reddes kunne. At det gikk så bra som det gjorde, skyldtes i høyeste grad at diplomaten Abetz grep inn. Han hadde personlig nære kontakter med begge sider. Verken marinen eller flyvåpenet hadde rukket å gripe inn, og heller ikke Waffen-SS hadde agert. Man hadde altså lykket med å hindre at franskmennene fikk gleden av å se tyskere kjempe mot tyskere i gatene i Paris.

Og så var det tid for den fantastiske delen av dramaet. Et forsøk på avvikling som skulle redde så mange som mulig, helst alle, ved å skyldte på at man ble villedet av et telegram fra hovedkvarteret i Berlin.

Sendemannen Otto Abetz og kommandanten i Paris, Boineburg, klarte å samle alle de berørte på Hotel Raphael til et møte. Stemningen var naturligvis til å begynne med meget trykket, men med vin og champagne lettet den i høy grad, og motstandere begynte å fratrisere ganske løssluppet.

Boineburg ankom sent, han hadde vært i kontakt med de troppene som hadde ansvar for arrestasjonene og umiddelbart gitt ordre om å frigi SD og Gestapo. Og om diskret å fjerne sandsekkene som var lagt opp som en mur på militærhøgskolens gårds plass for å fungere som bakgrunn ved den planlagte arkebuseringen av skyldige fanger. Ved ankomsten til Hotel Raphael fant Boineburg stemningen forbløffende kameratslig.

Her traff man nå en overenskomst som skulle redde de berørte fra hevnen fra Berlin. SD-sjefen hadde jo allerede konstatert at egentlig hadde ikke noe opprørsk inntruffet. Stülpnagel hadde overreagert på et falsk telegram om SS-kupp i Berlin, og alle hadde bare adlydt ordre. Ingen skuddveksling hadde funnet sted, og alt var gått tilbake til det gamle.

Gammelt hat mellom armeen og «de svarte»

opp kampen og gav ordre om umiddelbar frigivelse av fangene.

Deretter ble det – med overraskende suksess – innledet et forsøk på å redde hva som reddes kunne. At det gikk så bra som det gjorde, skyldtes i høyeste grad at diplomaten Abetz grep inn. Han hadde personlig nære kontakter med begge sider. Verken marinen eller flyvåpenet hadde rukket å gripe inn, og heller ikke Waffen-SS hadde agert. Man hadde altså lykket med å hindre at franskmennene fikk gleden av å se tyskere kjempe mot tyskere i gatene i Paris.

Og så var det tid for den fantastiske delen av dramaet. Et forsøk på avvikling som skulle redde så mange som mulig, helst alle, ved å skyldte på at man ble villedet av et telegram fra hovedkvarteret i Berlin.

Sendemannen Otto Abetz og kommandanten i Paris, Boineburg, klarte å samle alle de berørte på Hotel Raphael til et møte. Stemningen var naturligvis til å begynne med meget trykket, men med vin og champagne lettet den i høy grad, og motstandere begynte å fratrisere ganske løssluppet.

Boineburg ankom sent, han hadde vært i kontakt med de troppene som hadde ansvar for arrestasjonene og umiddelbart gitt ordre om å frigi SD og Gestapo. Og om diskret å fjerne sandsekkene som var lagt opp som en mur på militærhøgskolens gårds plass for å fungere som bakgrunn ved den planlagte arkebuseringen av skyldige fanger. Ved ankomsten til Hotel Raphael fant Boineburg stemningen forbløffende kameratslig.

Her traff man nå en overenskomst som skulle redde de berørte fra hevnen fra Berlin. SD-sjefen hadde jo allerede konstatert at egentlig hadde ikke noe opprørsk inntruffet. Stülpnagel hadde overreagert på et falsk telegram om SS-kupp i Berlin, og alle hadde bare adlydt ordre. Ingen skuddveksling hadde funnet sted, og alt var gått tilbake til det gamle.

GENERALGUVERNØR I FRANKRIKE, generaloberst Heinrich v. Stülpnagel, ledet kuppet i Paris. Da Hitler overlevde og planen slo feil, ble generalen i forkommen tilstand brakt til Berlin. Under tortur ropet han Rommels navn.

Troppene som hadde deltatt i arrestasjonen av SD-folkene og de som var tatt til fange, ble innkalt til oppstilling og takket for en vel gjennomført øvelse i kupperedskap.

Stülpnagel kunne ikke roddes. Han ble innkalt til Berlin for å avgi rapport, hvilket åpenbart innebar hans undergang. På veien til Berlin steg han ut av bilen ved slagmarken ved Verdun, på det sted hvor han var blitt såret under 1. verdenskrig. Etter noen minutter hørtes et skudd, og man fant generalen hardt såret etter et selvmordsforsøk. Bevisstløs ble han ført til Berlin, og under tortur og i halvt bevisstløs tilstand nevnte han Rommels navn.

På denne måten ble Rommel innblandet i etterforskningen og hans medvirkning var åpenbar. Han var likevel for stor helt i Tyskland til å bli utpekt til forræder. Rekonvalesenten Rommel ble stillt overfor valget mellom rettergang og hengning på den ene side, og selvmord og uplettet rykte på den annen side. Ved selvmord skulle familien gå fri.

Selvsagt valgte Rommel selvmordet, men offisielt døde han heltedøden etter skadene han pådro seg etter angrepet på hans bil.

Høydepunktet på Hitlers kynisme var en pompøs statsbegravelse av Rommel. To feltmarskalk var til stede. Der Führer sendte en stor takkekrans og et helt utrolig takkebrev til fru Rommel.

Hans Kluge var så sterkt mistenkeliggjort at han åpenbart ikke ville komme unna. Han ble avsatt og skjøt seg (han

var forøvrig nesten den eneste som lyktes med sitt selvmord).

I Frankrike fortsatte de håpløse stridene – amerikanerne brøt seg ut av Normandie og i nesten ett år fortsatte det meningsløse blodbadet der utgangen var gitt på forhånd.

De fleste av konspiratørene og ofrene ved kuppet i Paris overlevde, og mange av dem har skildret sine opplevelser den 20. og 21. juli 1944. I de følgende uker utspilte Hitlers maniske hevngjensjoner seg overfor alle som hadde noen som helst kontakt med opposisjonen, og omkring 7000 arrestasjoner fulgte. Fengslene ble fylt, og tortur av de mistenkte var regelen. Offiserene som skulle stilles for en militær æresdomstol, ble utstøtt av armeen og overlatt til folkedomstolen i Berlin. Den ble ledet av en av de mest avskyelige personer i den i seg selv avskyelige nazi-staten, dr. jur. Richard Freissler, som elsket å forulempe og latterliggjøre sine ofre. Her ble det avsagt 2000 dødsdommer. Gamle arbeidsledere, sosialdemokrater og andre anti-nazister var blant de 7000 arresterte.

Det omdømme som Robert Payne gir kuppet i sin bok om Adolf Hitlers liv og død, kan stå som en god sammenfatning. Han skriver: «Konspiratørene døde heroisk, men de var ingen helter. De forkludret det nødvendige mordet i sin tid når det lå innenfor deres mulighet å utføre jobben bra. De forkludret sin kortlivede revolusjon og ulterverte tusenvis av mennesker gjennom sin uforsiktighet og mangel på forståelse for de mest elementære prinsipper som gjelder for en konspirasjon. De var amatører der man trengte profesjonelle.»

Dagbladet Akersgt. 49, Oslo. POSTADRESSE: postboks 1184 Sentrum, 0107 Oslo

SENTRALBORD 22 31 06 00:
Kl. 07.30-24.00, søndag 17.00-23.00.
Direkte linjer når sentralbordet er stengt.
Sentralredaksjonen 22 31 07 42, Vaksjef
22 31 07 81, Utenriksredaksjon 22 31 07 72, Sporten 22 31 07 98, Diktator 22 31 07 92, Setterfaktor 22 31 07 51, 22 31 07 22.
Resepsjon 22 31 08 88,
Telegramadr.: Dagbladet, Oslo. Teleks 71020

DIREKTE TELEFONER:
Tjipstelefonen 22 20 00 00
Telefaks:
Lossalg 22 31 09 25
Redaksjonen 22 42 95 48/22 31 09 79
Produksjonen 22 31 06 05
Annonseavdelingen 22 31 05 05
Administrasjonen 22 31 06 08
Økonomiavdelingen 22 31 06 06
Telefoto Digitalt: 22 31 06 04 / 22 31 06 09
Analogt: 050 30 670

Kjørekontoret (02.00-14.00, lord. -11.00) 67 97 33 19
Lossalg 22 31 05 11
Distribusjon 67 97 33 19
Dagbladsentralen 22 42 85 67
K/S A/S Dagblad-Trykk, Lørenskog 67 97 33 16
Abonnentservice 67 97 33 16
UTLANDET:
Brussel: Ruebellard 199, Brussel 1040.
Tlf.: 095-322-230 7414.
Telefaks: 095-322-230 7355.
Journalist: Morten Strand.

New York: c/o New York Newsday, Two Park Avenue, N.Y. 10016, USA
Tlf.: 095-1 212 532 6894.
Telefaks: 095-1 212 532 6932.
Journalist: John Arne Markussen,
tlf. privat: 095-1 212 355 2567.
Faks privat: 095-1 212 759 2558.
London: 13 Marlborough Road, Ealing, London W5, England. Journalist: Jan Tystad.
Tlf.: 095-44 81 567 76 29.
Telefaks: 095-44 81 840 68 13.
København: Dagbladet BT, Kr. Bernikowskjade 6. DK-1147